

พัฒนาการความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทย-สปป.ลาว

Development of Technical Cooperation Between Thai and Lao People's Democratic Republic

ชนาใจ หมั่นไธสง¹ สุกัญญา เอมอัมมธรรม² ประภัสสร เทพชาตรี³ เสกสรรค์ ยงวนิชย์⁴

¹ 123 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002 โทรศัพท์ 089-4167505 E-mail: chanajaim@yaho.com

² 123 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002 โทรศัพท์ 081-8735139 E-mail: saimimtham@gmail.com

³ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2 ถ.พระจันทร์ แขวงพระบรมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200

โทรศัพท์ 081-8173312 E-mail: prapat@tu.ac.th

⁴ 123 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002 โทรศัพท์ 085-0031428 E-mail: sekyon@kku.ac.th

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้นำเสนอในประเด็นของพัฒนาการความร่วมมือทางวิชาการระหว่างประเทศไทยและสปป.ลาว มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายพัฒนาการความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพนำเสนอด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาในบริบททั่วไป พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สปป.ลาว นโยบายด้านการต่างประเทศโดยเฉพาะในด้านความร่วมมือทางวิชาการระหว่างสองประเทศ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน พบว่ามีความสัมพันธ์ที่พึ่งพาซึ่งกันและกันตามบริบทการเมืองระหว่างประเทศ สำหรับความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทย-สปป.ลาวเป็นความร่วมมือที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจและส่งผลต่อการค้าการลงทุนระหว่างสองประเทศ

คำสำคัญ : ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย-ลาว, ความร่วมมือทางวิชาการไทย-ลาว

Abstract

The objectives of this article focus on the Development of the Technical Cooperation between Thailand and Lao's people Democratic Republic. Qualitative research methods were used to collect and analyze the data. The research in general is on the Development of International Relations between Thai and Lao PDR, Foreign Policy especially Technical Cooperation in the past and present. We found that there have the relationships which are depended on the environment of international politics and technical cooperation between Thai and Laos that built the trust in each other. Therefore, these activities will bring the good benefit for investment between two countries.

Keywords: International Relations between Thai and Lao People's Democratic Republic, Technical Cooperation between Thai and Laos.

1. บทนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบันได้คำนึงถึงกรอบการพึ่งพาซึ่งกันและกันมากขึ้น ทั้งนี้ความมั่นคงทางเศรษฐกิจได้เข้ามาเป็นเงื่อนไขสำคัญในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน [1] และ

จากการที่อาเซียนได้ตั้งเป้าการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี ค.ศ. 2015 อาจทำให้ประเทศสมาชิกต้องมีการปรับตัวในหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลดความเหลื่อมล้ำในสมาชิกจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการร่วมมือระหว่างประเทศโดยผ่านช่องทางการพัฒนา โครงการ การฝึกอบรมและเสริมสร้างขีดความสามารถร่วมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและสปป.ลาวในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาทั้งความสัมพันธ์ที่ราบรื่นและเป็นความสัมพันธ์ในแง่ของความตึงเครียด แต่อย่างไรก็ตามความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทยและสปป.ลาว เป็นความสัมพันธ์ที่ทำให้ทั้งสองประเทศมีความรู้สึกที่ไว้วางใจร่วมกัน และเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศในรูปแบบของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ทั้งสองประเทศมีการพึ่งพาในเรื่องของสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเรื่องของเศรษฐกิจได้ปรากฏเด่นชัดเมื่อสปป.ลาวนำเอานโยบายจินตนาการใหม่ มาใช้ในปี ค.ศ. 1986 และไทยในสมัยของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ปรับนโยบายต่างประเทศโดยเน้นเรื่องการเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ใน ปี ค.ศ. 1988 [2] ประกอบกับบริบทโลกที่ปรับเข้าสู่สภาวะหลังสงครามเย็นทำให้ทุกภูมิภาคต่างให้ความสำคัญต่อการบูรณาการระหว่างภูมิภาคเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจร่วมกัน [3]

จากการที่ไทยมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องในสมัยของคุณอนันต์ ปันยารชุนเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อปี ค.ศ. 1991-1992 ในช่วงเวลาดังกล่าว รัฐบาลไทยได้ใช้ความร่วมมือระหว่างประเทศ เป็นเครื่องมือของการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน นโยบายนี้สอดคล้องกับความต้องการของสปป.ลาวเพราะเป็นช่วงเวลาที่สปป.ลาวต้องเร่งพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ทำให้แนวโน้มการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นประเด็นสำคัญในการพัฒนาประเทศพร้อมไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติทำให้สปป.ลาวต้องมีความร่วมมือระหว่างประเทศ ซึ่งปรากฏในรายงานหลายฉบับของธนาคารโลกและธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย [4]

สปป.ลาว เป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดกับไทย ราชอาณาจักรลาววัฒนธรรมเดียวกัน วิถีชีวิต ความเชื่อที่คล้ายกัน เมื่อพิจารณาภายใต้กรอบความร่วมมือทางวิชาการ ไทยจึงจัดให้สปป.ลาวเป็นประเทศที่มีความสำคัญสูงสุดในกลุ่มประเทศความร่วมมือระหว่างประเทศ และ ไทยเป็นสมาชิกเก่าแก่ของอาเซียนพร้อมทั้งมีการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่องทำให้ไทยได้ใช้ความร่วมมือระหว่างประเทศเป็นเครื่องมือทางการทูตเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์อันดีกับนานาประเทศ

ดังนั้น การศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศระหว่างไทยและสปป.ลาวในด้านวิชาการจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น

เพื่อให้ทราบและเข้าใจในสถานการณ์ความร่วมมือของทั้งสองประเทศโดยเฉพาะทางวิชาการทั้งในอดีตและปัจจุบัน

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพัฒนาการความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทยและสปป.ลาวที่เกิดจากการพึ่งพาซึ่งกันและกัน

3. ระเบียบวิธีการศึกษา

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยการทบทวนวรรณกรรมและสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นำเสนอด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อศึกษาถึงบริบททั่วไป ความสัมพันธ์ของสองประเทศ พัฒนาการ นโยบายด้านการต่างประเทศในด้านความร่วมมือทางวิชาการทั้งในอดีตและปัจจุบัน

4. ผลที่เกิดจากการศึกษา

พัฒนาการความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทยและสปป.ลาว ได้มีความร่วมมือมาอย่างยาวนานและพบว่ามีความร่วมมือดังกล่าวส่งผลดีต่อความไว้วางใจและการค้าการลงทุนระหว่างสองประเทศ

4.1 พัฒนาการอาเซียนและประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

สมาคมแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน เริ่มก่อตั้งเมื่อกรกฎาคม ค.ศ.1961 โดยไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ได้ร่วมกันจัดตั้งสมาคมอาสาหรือ Association of South East Asia ขึ้นเพื่อให้เกิดความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แต่ดำเนินการได้เพียง 2 ปี ก็หยุดชะงัก เนื่องจากความผันแปรทางการเมืองระหว่างประเทศอินโดนีเซียและมาเลเซีย จากนั้นอาเซียนหรือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asia Nations) ได้ก่อตั้งขึ้นโดยปฏิญญาอาเซียน (The Bangkok Declaration เมื่อ 8 สิงหาคม ค.ศ. 1967 สมาชิกผู้ก่อตั้งมี 5 ชาติ ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์และบรูไนที่เข้ามาเมื่อ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1995 จากนั้นอาเซียนได้เปิดรับสมาชิกใหม่คือเวียดนาม (1995) สปป.ลาว (1997) พม่า (1997) กัมพูชา (1999) การทำงานของอาเซียนยึดหลักของฉันทมติ และการไม่แทรกแซงซึ่งเรียกว่า “ วิถีทางของอาเซียน ” ซึ่งวิถีทางอาเซียนนี้อาจขัดต่อหลักโลกาภิวัตน์ในนิยามของโลกตะวันตกและส่งผลทำให้ปัญหาส่วนใหญ่ของอาเซียนไม่ได้รับการแก้ไขเท่าที่ควร การรวมตัวของอาเซียนในยุคแรกอยู่ในช่วงของสงครามเย็น ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในช่วงเวลานั้นเป็นเรื่องของความมั่นคง และการต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ แต่เมื่อสงครามเย็นยุติลง ทุกภูมิภาคต่างตระหนักในเรื่องการบูรณาการภายในภูมิภาคเพื่อที่จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจร่วมกันทำให้กลุ่มประเทศอินโดจีนได้ปรับเปลี่ยนนโยบายเพื่อเข้ามาเป็นสมาชิกของอาเซียน

เมื่อสมาชิกอาเซียนสามารถผ่านพันวิถิตศรษฐกิจในปี ค.ศ. 1997 ทำให้ผู้นำอาเซียนได้ลงนามปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือในอาเซียนฉบับที่ 2 (Declaration of ASEAN Concord II) เพื่อจัดตั้งประชาคมอาเซียน ภายในปี ค.ศ. 2020 แต่เมื่อมีการประชุมที่เชบู ประเทศฟิลิปปินส์ ได้มีการตกลงให้ตั้งประชาคมอาเซียนให้แล้วเสร็จในปี ค.ศ. 2015 ประชาคมอาเซียนประกอบด้วยประชาคมการเมืองความมั่นคงอาเซียน ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน โดยเฉพาะการรวมตัวเป็น

ประชาคมอาเซียนจะทำให้มีประชากรถึง 580 ล้านคน เศรษฐกิจ 1.5 ล้านล้านยูเอสดอลลาร์ มูลค่าการค้าระหว่างประเทศประมาณ 1.6 ล้านล้านยูเอสดอลลาร์ [7] ซึ่งจะส่งผลให้กลุ่มประชาคมอาเซียนสามารถมีอำนาจต่อรองบนเวทีการค้าโลกได้เป็นอย่างดี

4.2 พัฒนาการความร่วมมือระหว่างประเทศที่นานาชาติมีให้กับสปป.ลาว

สปป.ลาว ได้รับความร่วมมือระหว่างประเทศจากต่างประเทศหลังจากได้รับอิสระจากฝรั่งเศสตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1950 จนถึง ปัจจุบัน สปป.ลาวได้รับความร่วมมือระหว่างประเทศจากต่างประเทศ มีจำนวนถึง 19 แห่งหลัก ทั้งภายใต้ทวิภาคและพหุภาคี รวมถึงหน่วยงานในเครือขององค์กรสหประชาชาติรวมถึงธนาคารโลก ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย สหภาพยุโรป และกลุ่มผู้ผลิตน้ำมันด้วย แม้กระทั่งช่วงที่มีความขัดแย้งทางอุดมการณ์สถานะสงครามเย็นที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นสาเหตุให้องค์กรระหว่างประเทศ หรือโลกตะวันตกระงับความร่วมมือต่อสปป.ลาว เป็นเพราะในขณะนั้นสปป.ลาว มิได้เผชิญหน้ากับประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาหรือโลกตะวันตก ในช่วงทศวรรษ ปี ค.ศ. 1950-1975 ความร่วมมือระหว่างประเทศส่วนใหญ่มาจากสหรัฐอเมริกาและพันธมิตร เช่นจากออสเตรเลีย ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส รวมทั้งประเทศฟินแลนด์ สวีเดน เดนมาร์ก และจีน เป็นต้น ความร่วมมือในช่วงนี้สหรัฐอเมริกาให้เพื่อวัตถุประสงค์ด้านการทหารและความมั่นคงมีให้เพื่อต่อสู้กับระบอบคอมมิวนิสต์ ความร่วมมือช่วงปี ค.ศ. 1976-1985 เป็นช่วงปีที่สหภาพโซเวียตและกลุ่มประเทศสังคมนิยมเข้ามามีอิทธิพลในสปป.ลาว เป็นการให้ความร่วมมือระหว่างประเทศด้านเศรษฐกิจ การเกษตร ชลประทาน ป่าไม้ เหมืองแร่ ถึงแม้ว่าความร่วมมือจากสหรัฐอเมริกาจะหมดไปแต่องค์กรระหว่างประเทศอย่างองค์การการเงินระหว่างประเทศหรือ IMF ยังคงให้ความร่วมมือระหว่างประเทศอยู่ เมื่อสปป.ลาวนำนโยบาย “ จินตนาการใหม่ ” มาใช้นโยบายนี้ทำให้การวางแผนทางเศรษฐกิจจากศูนย์กลางหมดไป สปป.ลาวได้ปรับกฎ กติกาเพื่อให้เอื้อต่อการลงทุนระหว่างประเทศ ในช่วง ค.ศ. 1986-2003 สปป.ลาว ได้รับความร่วมมือระหว่างประเทศจากสถาบันการเงินระหว่างประเทศ เช่นองค์กรการเงินระหว่างประเทศ ธนาคารโลก ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชียและกลุ่มผู้บริจาคสำคัญเช่น ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย สวีเดน เดนมาร์ก ฟินแลนด์ เยอรมัน สหรัฐอเมริกาต่างได้ให้ความร่วมมือระหว่างประเทศแก่สปป.ลาวโดยเฉพาะเวียดนามได้ตกลงทำสนธิสัญญาพิเศษระหว่างสปป.ลาวตั้งแต่ปีค.ศ. 1977-2002 และมีการต่ออายุใหม่ระหว่างสองประเทศ ในปี ค.ศ. 2001-2002 สปป.ลาว ได้รับความร่วมมือระหว่างประเทศจากต่างประเทศและองค์กรระหว่างประเทศให้เปล่า มูลค่ากว่า 238 ล้านเหรียญสหรัฐ เงินกู้จำนวน 140 ล้านเหรียญสหรัฐ คิดเป็นร้อยละ 24 ของมูลค่าผลผลิตมวลรวมของประเทศ ในปี ค.ศ. 2003-2005 จีนได้ให้ความร่วมมือที่มากขึ้นโดยเฉพาะทุนการศึกษางาน ฝึกอบรมแก่นักศึกษาและเจ้าหน้าที่ของลาว จนในปี ค.ศ 2004 จีนเป็นประเทศผู้บริจาคอันดับหนึ่งของสปป.ลาว ในปี ค.ศ. 2003 รัฐบาลรัสเซียได้ยกเลิกหนี้ร้อยละ 70 ให้แก่รัฐบาลสปป.ลาว จากจำนวนหนี้ 1,300 ล้านเหรียญสหรัฐ และหนี้ที่เหลือร้อยละ 30 มูลค่า 378 ล้านเหรียญสหรัฐ ให้สปป.ลาว ผ่อนใช้ได้นานถึง 33 ปี ในอัตราดอกเบี้ยพิเศษ เศรษฐกิจโดยรวมสปป.ลาวยังต้องพึ่งพาความร่วมมือระหว่างประเทศจากต่างประเทศเป็นอย่างมากในการช่วยลดช่องว่างของ

แหล่งทุนสำหรับการออมและการลงทุนในภาครัฐ ทั้งนี้ในปี ค.ศ. 2004 รัฐบาลมีภาระต้องชำระหนี้เงินกู้ภาครัฐซึ่งมีอยู่ถึง 2.1 พันล้านเหรียญสหรัฐ หรือประมาณร้อยละ 83 ของ GDP จากจำนวนหนี้ต่างประเทศทั้งหมด 2.5 พันล้านเหรียญสหรัฐ หรือประมาณร้อยละ 101 ของ GDP ของประเทศ โดยหนี้ต่างประเทศเป็นหนี้ที่มีผลผูกพันระยะยาวถึงร้อยละ 23 ซึ่งเป็นหนี้กับธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย ร้อยละ 50 และธนาคารโลกร้อยละ 41 [8]

4.3 พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างไทย – สปป.ลาว

4.3.1 ความสัมพันธ์ในช่วงยุคสงครามเย็นจนถึงสงครามเย็นเสร็จสิ้น ค.ศ. 1954-1991

4.3.2 ในช่วงปี ค.ศ. 1954-1975

ด้านการเมือง เป็นช่วงของความขัดแย้งทางอุดมการณ์อย่างรุนแรง ไทยได้เข้าร่วมกับสหรัฐอเมริกาในการที่จะไปสนับสนุนรัฐบาลลาวในการปราบปรามฝ่ายขบวนการปะเทดลาว [9] หลังจากที่ได้ปะเทดลาวได้เปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองมาเป็น สปป.ลาว ยิ่งทำให้การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านเต็มไปด้วยความยากลำบากเพราะนโยบายต่างประเทศในช่วงนี้ ไทยได้เอนเอียงมายังโลกตะวันตก

ด้านเศรษฐกิจ ถึงแม้ว่าปัญหาความขัดแย้งทาง

การเมืองยังมีอยู่แต่ก็พบว่า การค้าขายระหว่างไทย-ลาว ยังดำเนินต่อไปในช่วงปี ค.ศ. 1956-1975 มีมูลค่าการค้า 11 ล้านบาทถึง 715 ล้านบาท ในขณะที่รัฐบาลไทยได้ดำเนินการช่วยเหลือลาวโดยให้กู้เงินกว่า 1,250,000 ดอลลาร์สหรัฐ รัฐบาลลาวได้นำเงินส่วนนี้ไปซื้อซีเมนต์เพื่อสร้างเขื่อนน้ำงึม รัฐบาลลาวจะส่งกระแสไฟฟ้ามาให้เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนในการกู้ยืมครั้งนี้ [10]

4.3.3 ปี ค.ศ. 1976- 1991

ด้านการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับ สปป.ลาว ระหว่าง ปี ค.ศ. 1975 – 1986 เป็นช่วงเวลาที่ได้เปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองในปี ค.ศ. 1975 ความตึงเครียดของทั้งสองประเทศก็ยังมีอยู่โดยเฉพาะการปะทะตามพรมแดน เมื่อนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี และได้ดำเนินนโยบายการต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง รัฐบาลชุดนี้ได้ทำการปราบปรามผู้ที่ต้องสงสัยว่าเป็นแนวร่วมคอมมิวนิสต์ ทำให้นักศึกษาและประชาชนที่เคยเคลื่อนไหวด้านการเมืองในยุค ค.ศ. 1973-1976 ได้หลบหนีไปยัง สปป.ลาว ทำให้รัฐบาลไทยไม่พอใจประกอบกับการที่รัฐบาลลาวสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยทำให้ความสัมพันธ์เป็นไปอย่างตึงเครียด แต่อย่างไรก็ดี ในปลายปี ค.ศ. 1977 พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมนันท์ ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ไทยมีนโยบายที่ประนีประนอมมากขึ้น ปี ค.ศ. 1986 สปป.ลาว ได้นำนโยบาย “จีนตกการใหม่” มาใช้ในและในสมัยของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศไม่ค่อยจะราบรื่นนัก เมื่อพิจารณาจากการปะทะตามแนวพรมแดนเมื่อพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีได้นำเสนอนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” ทำให้บริบทความสัมพันธ์ดีขึ้น [11] ทั้งในด้านการแลกเปลี่ยนการเยือนของผู้ในระดับสูงและมีการค้าการลงทุนที่เพิ่มขึ้น

ด้านเศรษฐกิจ หลังจากที่ได้เปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง ทำให้แหล่งทุนใหญ่อย่างสหรัฐอเมริกาได้ระงับความ

ช่วยเหลือ ทำให้เศรษฐกิจสปป.ลาวได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก อีกทั้งไทยได้ควบคุมสินค้าที่จะส่งจากไทยไป สปป.ลาว ซึ่งไทยมองว่าเป็นสินค้ายุทธปัจจัย จำนวน 273 รายการซึ่งรัฐบาลไทยเกรงว่าสินค้าเหล่านี้จะส่งไปยังเวียดนามและกัมพูชาแต่เหตุการณ์นี้ได้มีการพัฒนาให้ดีขึ้นโดยในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1986 ได้มีการเจรจาการค้าไทย-ลาว ขึ้นที่เวียงจันทน์ โดยไทยได้ลดจำนวนสินค้ายุทธปัจจัยลงเหลือ 61 รายการ ให้ขออนุญาตต่อไทยในการขนส่งข้ามแดนเป็นกรณีไป ข้อตกลงนี้ทำให้สินค้าส่งออกของไทยไปยัง สปป.ลาว เพิ่มขึ้นร้อยละ 32 ในปี ค.ศ. 1987 ในขณะที่สินค้าจาก สปป.ลาว ที่ส่งมาไทยในช่วง 6 เดือนแรกมีมูลค่ามากกว่าสินค้าลาวที่ส่งออกมาไทยตลอดทั้งปี ค.ศ. 1986 ความสัมพันธ์ไทย-สปป.ลาว ได้เข้าสู่ภาวะปกติในปี ค.ศ. 1988 ช่วงของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อไทยได้ประกาศยกเลิกรายการสินค้ายุทธปัจจัยทั้งหมดและการถอนทหารไทยออกจากบริเวณที่ขัดแย้งบริเวณบ้านร่มเกล้าทั้งหมด นับจากนั้นได้มีการแลกเปลี่ยนการเยือนของผู้ในระดับสูงของทั้งสองประเทศ [12]

4.3.4 ความสัมพันธ์ในช่วงหลังสงครามเย็นจนถึงเศรษฐกิจตกต่ำในเอเชีย ปี ค.ศ. 1992-1997

ด้านการเมือง หลังจากที่ได้มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องทำให้ไทยได้เพิ่มความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่าง สปป.ลาวและประเทศเพื่อนบ้านเพิ่มขึ้นในช่วงที่อุดมการณ์ที่ ปินยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี ปี ค.ศ. 1991-1992 ด้านการให้ความร่วมมือระหว่างประเทศแก่ สปป.ลาว รัฐบาลโดยคุณอานันท์ ปันยารชุน ได้จัดสรรงบประมาณมากที่สุดให้แก่ สปป.ลาว เมื่อเทียบกับกลุ่มประเทศ CLMV (กัมพูชา สปป.ลาว พม่า เวียดนาม) เฉลี่ยปีละ 60-90 ล้านบาท มุ่งเน้นไปที่สาขาทางการศึกษา เกษตร และสาธารณสุขได้มีการเปิดการค้าเสรีเพื่อรองรับกระแสของการค้าพุนิยมที่เข้ามาในภูมิภาค ในยุคของรัฐบาลชวน หลีกภัย ปี ค.ศ. 1992-1995 ได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยเน้นความร่วมมือทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในกลุ่มของอาเซียน มีการขยายกรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาคเช่นสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ หกเหลี่ยมเศรษฐกิจในปี ค.ศ. 1993 และทั้งสองฝ่ายได้เจรจาความร่วมมือทางเศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงร่วมกันโดยเฉพาะด้านเส้นเขตแดน และในปี ค.ศ. 1997 สปป.ลาว ได้เข้าเป็นสมาชิกอาเซียนทำให้ สปป.ลาว ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมืองและความมั่นคงอย่างมากและส่งต่อการพัฒนาประเทศ [12]

ด้านเศรษฐกิจ เมื่อ สปป.ลาว ได้ดำเนินนโยบายเปิดประเทศพร้อมทั้งรับเอาการพัฒนาเศรษฐกิจด้านทุนนิยมเข้ามาในประเทศ ทำให้นักธุรกิจไทยได้เข้ามาลงทุนใน สปป.ลาว ในปี ค.ศ. 1988-1993 เป็นจำนวนมากถึง 167 โครงการ มูลค่า 198 ล้านดอลลาร์ โดยในปี ค.ศ. 1993 มูลค่าการค้าไทย-สปป.ลาว มีทั้งสิ้น 2,780 ล้านบาท ในปลายปี ค.ศ. 1994 รัฐบาล สปป.ลาว ได้อนุมัติโครงการพัฒนาและการสร้างเขื่อน 58 โครงการ แผนพัฒนาพลังงานไฟฟ้าในช่วงปี ค.ศ. 1991-2010 กำหนดให้สร้างเขื่อน 25 แห่ง มีกำลังการผลิต 7,624 เมกกะวัตต์ ให้พลังงานไฟฟ้าทั้งสิ้น 35,966 Gwh/y พลังงานส่วนใหญ่ส่งมาขายให้ไทยและประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อสะพานข้ามแม่น้ำโขงก่อสร้างเสร็จและมีการเปิดให้ใช้งานเมื่อปี ค.ศ. 1994 ส่งผลให้การค้าระหว่างสองประเทศเพิ่มขึ้นอย่างมากโดยในปี ค.ศ. 1996 มูลค่าการค้าระหว่างไทยกับ สปป.ลาว เป็นจำนวน 9,726.2 ล้านบาท ในปี ค.ศ. 1997 เป็นมูลค่าการค้า 10,365.6 ล้านบาท ในปี ค.ศ. 1998 เป็นมูลค่าการค้า

12,301.6 ล้านบาท หลังจากที่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออาเซียนได้ก่อให้เกิดผลดีต่อสปป.ลาว กล่าวคือทำให้สปป.ลาวมีตลาดที่เปิดกว้าง นักลงทุนต่างชาติอยากเข้ามาลงทุนในสปป.ลาวมากขึ้นทำให้ได้สิทธิประโยชน์ในการต่อรองทางการค้าในเวทีระหว่างประเทศ เป็นผลดีต่อสปป.ลาวในการที่จะร่วมมือกับสมาชิกอาเซียนในการพัฒนาเศรษฐกิจกลุ่มน้ำโขงร่วมกัน ทำให้ลดการพึ่งพาที่เคยมีกับไทยและเวียดนามลงโดยได้รับความร่วมมือกับประเทศต่างๆของอาเซียน เมื่อเศรษฐกิจตกต่ำในปี ค.ศ.1997 ส่งผลให้การค้าการลงทุนในสปป.ลาว ของนักลงทุนไทยและต่างชาติลดลงเป็นอย่างมากโดยในปีที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจเอเชีย 1997 มีการลงทุนจากไทยและต่างชาติเพียง 150 ล้านดอลลาร์สหรัฐ จากที่เคยสูงถึง 12,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี ค.ศ.1995 ถึงแม้ว่าค่าเงินกีบของสปป.ลาวจะตกต่ำและการลงทุนของต่างชาติลดลงแต่การนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศยังคงมีมูลค่ามากกว่าการส่งออกเพราะสปป.ลาวต้องนำเข้าสินค้าเกือบทุกชนิดจากต่างประเทศ [14]

4.3.5 ความสัมพันธ์ในช่วงความร่วมมือเพื่อการพัฒนาในภูมิภาค ค.ศ 1998- ปัจจุบัน

ด้านการเมือง ปี ค.ศ 2001-2005 รัฐบาลสปป.ลาวต้องเผชิญกับความมั่นคงของชาวม้งติดอาวุธ การต่อต้านของชาวลาวอพยพในอเมริกาและความแตกแยกในพรรคการเมืองของสปป.ลาว สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและสปป.ลาว ปี ค.ศ. 2002 คณะกรรมการร่วมมือเพื่อความมั่นคงชายแดนระหว่างไทย-ลาว ได้มาประชุมที่กรุงเทพฯ เพื่อตกลงปัญหาการปักปันชายแดนที่ค้างกันอยู่ และไทยตกลงที่จะส่งตัวชาวลาว 17 คนที่มีส่วนร่วมในการยึดด่านช่องเม็กในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1999 เพื่อแสดงความเป็นมิตรใจ ในปี ค.ศ. 2005 มีการแลกเปลี่ยนนักโทษระหว่างกันและมีการเจรจาสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่สามร่วมกัน [12]

ด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลสปป.ลาวได้ดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจอย่างระมัดระวังและทำให้สามารถลดการขาดดุลชำระเงินและลดปัญหาเงินเฟ้อลงเหลือร้อยละ 27 ในปี ค.ศ. 2000 ในปีถัดมาเหลือร้อยละ 10 เทียบกับร้อยละ 134 ในปี ค.ศ. 1997 อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีความร่วมมือระหว่างประเทศไทย จีน ประเทศในกลุ่มอาเซียนและสถาบันการเงินระหว่างประเทศ [12]

การพัฒนาในภูมิภาค

ในปี ค.ศ. 1992 การพัฒนาเศรษฐกิจของกลุ่มอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขงหกประเทศ (Greater Mekong Sub-region : GMS) ได้ก่อตั้งขึ้น โดยมีสมาชิก คือ มณฑลยูนนาน (จีน) พม่า กัมพูชา เวียดนาม ไทยและสปป.ลาว ซึ่งมีธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชียเป็นผู้สนับสนุน โดยโครงการความร่วมมือระหว่างประเทศในภูมิภาคประกอบด้วย การปรับปรุงระบบคมนาคม การพัฒนาลุ่มน้ำโขงร่วมกันในการผลิตกระแสไฟฟ้า การชลประทาน การประมง การขนส่ง การบำรุงรักษาสิงแวดล้อมร่วมกัน การพัฒนาการท่องเที่ยว การร่วมมือการค้าในระดับทวิภาคีและพหุภาคีและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จากการที่สปป.ลาว เป็นศูนย์กลางของภูมิภาคที่มีพรมแดนติดต่อกับทุกประเทศ ทำให้สปป.ลาว สนับสนุนโครงการนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านคมนาคมที่จะทำให้ทุกภูมิภาคของสปป.ลาวจะได้รับการพัฒนาที่เท่าเทียมกันและเมื่อทักชิน ชินวัตร ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ได้เสนอให้มีการส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจร่วมกันระหว่างไทย สปป.ลาว กัมพูชาและพม่า โดยการ

ออกปฏิญญาพุกาม ในวันที่ 12 พฤศจิกายน 2003 เรียกว่า ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิรวดี - เจ้าพระยา - แม่น้ำโขง (Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy - ACMECS) ซึ่งเวียดนาม ได้เข้ามาเป็นสมาชิกภายหลัง กรอบความร่วมมือนี้เป็นไปเพื่อลดช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศกัมพูชา ลาว พม่าและเวียดนาม [13]

4.4 พัฒนาการความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทยและสปป.ลาว

ความร่วมมือระหว่างประเทศระหว่างไทย-สปป.ลาว มีมาตั้งแต่ประเทศลาวได้รับเอกราช ในสมัยของจอมพลป. พิบูลสงคราม ทั้งการจัดสรรโดยงบประมาณของรัฐบาลไทยและความร่วมมือกับประเทศมหาอำนาจเพื่อให้ความช่วยเหลือต่อประเทศลาว สำหรับการให้ทุนการศึกษานั้นเริ่มให้ต่อเนื่องตั้งแต่ปี ค.ศ. 1967 จนถึง ปี ค.ศ. 1975 เมื่อปี ค.ศ. 1975 มีนักศึกษาลาวเรียนอยู่ในไทย 114 คนหลังจากที่ประเทศลาว เปลี่ยนแปลงมาเป็นสปป.ลาว ความช่วยเหลือก็มีในลักษณะผ่อนปรน

รัฐบาลชุดของนายกรัฐมนตรีอานันท์ ปันยารชุน ได้มีนโยบายที่จะให้ความร่วมมือระหว่างประเทศเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยรัฐบาลไทยได้จัดสรรทุนการศึกษาให้กับนักศึกษาสปป.ลาวเป็นจำนวนมาก ปี ค.ศ.1992 ให้ทุนการศึกษแก่นักศึกษาลาวแก่ปริญญาตรีและโท จำนวน 272 ทุน ปี ค.ศ. 1993 ให้ทุนแก่นักศึกษาลาวจำนวน 60 ทุน ปี ค.ศ. 1994 ให้ทุนแก่นักศึกษาลาวจำนวน 85 ทุน ปี ค.ศ. 1995 ให้ทุนแก่นักศึกษาลาวจำนวน 160 ทุน ปี ค.ศ. 1996 ให้ทุนแก่นักศึกษาลาวจำนวน 100 ทุน ปี ค.ศ. 1997 ให้ทุนแก่นักศึกษาลาวจำนวน 45 ทุน [14] ปีค.ศ. 1999-2000 ให้ทุนแก่นักศึกษาลาวจำนวน 15 ทุน ปี ค.ศ. 2001 ให้ทุนแก่นักศึกษาลาวจำนวน 15 ทุน ปีค.ศ. 2002 ให้ทุนแก่นักศึกษาลาวจำนวน 20 ทุน ปี ค.ศ. 2003-2004 ให้ทุนแก่นักศึกษาลาวจำนวน 20 ทุน ในปี ค.ศ. 2005-2007 สปป.ลาว ได้เสนอขอทุนการศึกษาชั้นปริญญาโทเพิ่มจาก 20 ทุนจากปีที่ผ่านมา เป็น 30 ทุน ในแต่ละปี รัฐบาลไทยจะจัดสรรทุนฝึกอบรมดูงานไม่ต่ำกว่าปีละ 60-200 ทุน ให้กับสปป.ลาว[14] ทั้งนี้การให้ทุนการศึกษาก่อนปี ค.ศ. 1993 ในระยะแรกมีการให้ทุนการศึกษาในระดับปริญญาตรีด้วยแต่หลังจากที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาวได้มีทักษะเพียงพอที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่ นักศึกษาลาวจึงได้ทยอยยุติการขอรับทุนในระดับปริญญาตรีแต่จากข้อมูลบางส่วนเชื่อว่า การที่สปป.ลาวไม่ยอมรับทุนในระดับปริญญาตรีเพราะเกรงเรื่องการครอบงำทางวัฒนธรรมของไทยที่อาจจะส่งผลต่อนักศึกษาระดับปริญญาตรี ทั้งนี้ความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทยกับสปป.ลาว เป็นความร่วมมือด้านการให้ทุนการศึกษารวมทั้งการให้ทุนการฝึกอบรม ทุนดูงานจะขึ้นอยู่กับความพร้อมของไทยเป็นหลัก [15]

ในแต่ละปีรัฐบาลไทยโดยสำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ (สพร.) จะให้ทุนการศึกษาระดับปริญญาโท ปริญญาเอก และทุนฝึกอบรมดูงานภายใต้ความร่วมมือทางวิชาการไทย-ลาว ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2006-2011 (พ.ศ. 2549 -2554) สนับสนุนทุนการศึกษาทั้งสิ้น 247 ทุน และทุนฝึกอบรมดูงาน จำนวน 1,270 ทุน สำหรับในปี ค.ศ. 2011 ให้ทุนปริญญาเอก 3 ทุน ปริญญาโท 40 ทุน และทุนฝึกอบรมดูงานจำนวน 25 หลักสูตร จำนวน 160 ทุน และทุนศึกษาต่อเนื่องอีก 186 ทุน [16] สำหรับความร่วมมือระหว่างไทย-สปป.ลาวมีความร่วมมือในกรอบของทวิภาคี เช่นความร่วมมือแบบให้เปล่า ความ

ร่วมมือและความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง ความร่วมมือด้านวิชาการและความร่วมมือในกรอบของพหุภาคี เช่นความร่วมมือในกรอบของสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภาครวมแม่น้ำโขง ความร่วมมือในกรอบสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ และสามเหลี่ยมมรกต

หลังจากที่นายกรัฐมนตรีอานันท์ ปันยารชุน ได้เข้ามาบริหารประเทศได้ตระหนักถึงความสำคัญของการนำเอาความร่วมมือระหว่างประเทศมาใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศทั้งนี้ก่อให้เกิดความสำคัญอันดีเพราะเป็นความร่วมมือที่สปป.ลาวไม่คิดว่าไทยจะเข้ามาเอาเปรียบอีกทั้งก่อให้เกิดการไว้วางใจและส่งผลต่อการค้าระหว่างสองประเทศ [17]

สำหรับงบประมาณที่ตั้งไว้เพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการกับต่างประเทศ ซึ่งรัฐบาลไทยได้จัดสรรให้กรมวิเทศสหการดูแล (ตั้งแต่ ปี ค.ศ. 2004 กรมวิเทศสหการ ได้เปลี่ยนมาเป็นสำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ - สพร. กระทรวงการต่างประเทศ) ได้จัดสรรงบประมาณให้ในปี ค.ศ. 1991 จำนวนเงิน 36 ล้านบาท และปีค.ศ. 1992 จำนวนเงิน 43 ล้านบาท ในช่วงที่ไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำในเอเชียเมื่อปี ค.ศ. 1997 มูลค่าความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการที่มีกับสปป.ลาวเป็นไปตามที่ตกลงหรือทำความร่วมมือไว้ หากแต่ปีต่อมาได้ปรับลดลงตามศักยภาพที่ไทยสามารถให้ความร่วมมือได้ สำหรับมูลค่าความร่วมมือที่ไทยให้กับสปป.ลาวตั้งแต่ ค.ศ. 1991-2007 [18] มีดังนี้ (ข้อมูลจากสพร. 2551)

ปี	จำนวน (ล้านบาท)	ปี	จำนวน (ล้านบาท)
1991	31.20	2000	60.00
1992	42.50	2001	36.65
1993	54.40	2002	29.27
1994	91.50	2003	30.81
1995	119.10	2004	45.00
1996	126.20	2005	48.25
1997	176.60	2006	63.69
1998	125.00	2007	63.92
1999	69.15		

5. สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า พัฒนาการความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทยและสปป.ลาว มีความร่วมมือทางวิชาการที่สม่ำเสมอภายใต้บริบทของการพึ่งพิงซึ่งกัน ในอดีตสภาพภูมิศาสตร์และการเมืองระหว่างประเทศส่งผลให้สปป.ลาวต้องพึ่งพาไทย โดยเฉพาะการที่สปป.ลาวไม่มีทางออกทะเล (Landlock) แต่เมื่อบริบทโลกเปลี่ยนไปสถานะความขัดแย้งทางอุดมการณ์หมดไป ทำให้แต่ละประเทศตระหนักถึงการรวมตัวเพื่อพัฒนาภูมิภาคร่วมกัน รัฐบาลไทยจัดให้สปป.ลาว เป็นคู่ความร่วมมือระหว่างประเทศที่สำคัญที่สุดในกลุ่ม CLMV (กัมพูชา สปป.ลาว พม่า และเวียดนาม) ทั้งนี้เนื่องจากสปป.ลาว มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับไทยมาอย่างยาวนานทั้งเรื่องของพรมแดนที่ทอดยาวติดกัน รากฐานทางวัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อที่ใกล้เคียงกัน ทำให้สปป.ลาวเป็นคู่ร่วมการพัฒนาประเทศที่สำคัญที่สุดในภูมิภาคและความร่วมมือทางวิชาการของทั้งสองประเทศได้ส่งผลต่อความไว้วางใจและส่งผลต่อการค้าการลงทุนระหว่างไทยและสปป.ลาว สืบเนื่องจาก

ความร่วมมือทางวิชาการของทั้งสองประเทศต่างมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งจะส่งผลต่อการเติมช่องว่างระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนในการจะเข้าสู่ประชาคมอาเซียนร่วมกัน สำหรับความร่วมมือทางวิชาการภายใต้บริบทการพึ่งพิงซึ่งกันและกันจะเป็นไปในลักษณะเท่าเทียมหรือไม่เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาต่อไป

ทั้งนี้รัฐบาลไทยได้นำเอาความร่วมมือทางวิชาการเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศในสมัยของนายกรัฐมนตรี อานันท์ ปันยารชุน ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการค้าการลงทุนระหว่างไทยและสปป.ลาว

6. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ สำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนา ระหว่างประเทศ(สพร.) กระทรวงการต่างประเทศ และสถานทูต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประจำประเทศไทย ที่ให้ความกรุณาอนุเคราะห์ข้อมูล

7. เอกสารอ้างอิง

- [1] Cohen, Robert O. and Nye, Joseph S, (1977) **Power and Interdependence : World Politic In Transition.** Canada : Little Brown and Company.
- [2] สุรัชย์ ศิริไกร. การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว. กรุงเทพฯ: คบไฟ.2548.
- [3] Higgot, Richard. The Theory and Practice of region : the changing global context in Regional Integration in East Asia and Europe Convergence or divergence . Fort, Bertrand and Webber, Douglas, (eds) . 2006.
- [4] พิเชต สุนทรพิพิธ. การให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ วิชาการแก่ต่างประเทศของประเทศไทยกับความมั่นคงของชาติ .กรุงเทพฯ:วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร 2535
- [5] กระทรวงการต่างประเทศ. ความเป็นมา.ค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2554 สืบค้นเมื่อ 12 พ.ย.2554 จาก <http://www.mfa.go.th>
- [6] ประภัสสร เทพชาตรี. ประชาคมเอเชียตะวันออกเฉียง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสมาธรรม ,2553.
- [7] อาคม เดิมพิทยาไพสิฐ. “Update Logistics Master กับเตรียมความพร้อมการเปิดเสรี AEC” ค้นเมื่อ 22 พฤศจิกายน 2554 จาก <http://www.nesdb.go.th>
- [8] Phraxayavong, Viliam. History of Aid to Laos: Motivation and Impacts. Chiang Mai,Mekong Press, 2009.
- [9] Stuart - Fox, Martin , (1997). A History of Laos. Cambridge UK. : Cambridge University Press.
- [10] ธีรญาทิพย์ ศรีพนา วัชรินทร์ ยงศิริและมานะ มาลาเพชร .การค้าไทย-อินโดจีน.กรุงเทพ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2535.
- [11] พันธุ์สุรีย์ ลดาวัลย์,ม.ล., การกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทย.เชียงใหม่ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่..2540.

- [12] สุรัชย์ ศิริไกร. นโยบายต่างประเทศลาวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นโยบายต่างประเทศหลังวิกฤติเศรษฐกิจสิดา สอนศรี บก.(ค.ศ.1997-2006. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2550.
- [13] กระทรวงการต่างประเทศ สืบค้นเมื่อ 12 พ.ย. 2554 จาก <http://www.mfa.go.th>
- [14] สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ. 2 สิงหาคม. 2554
- [15] นกตล ขาดิประเสริฐ. อ้างแล้ว
- [16] สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ. 2 สิงหาคม. 2554
- [17] นกตล ขาดิประเสริฐ. อ้างแล้ว
- [18] สำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ . “ยุทธศาสตร์ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศของไทยกับสปป.ลาว 2551-2554” . กรุงเทพมหานคร : แมค วิสาร์ด จำกัด. 2551.